

CSURGÓ BERNADETT

A MINDENNAPOK EGZOTIKUMA

Szász Antónia – Kirzsa Fruzsina (szerk.)

A Kultúra rejtelsei. Kapitány Ágnes köszöntése

MAKAT-L'Harmattan, Budapest, 2013

2013. decemberében a L'Harmattan Kiadó és a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság közös kiadásában jelent meg *A kultúra rejtelsei* című, Kapitány Ágnes 60. születésnapja alkalmából köszöntő, de nem csupán Ágnes, de elválaszthatatlan társát, Gábort is ünneplő kötet. Tanítványok és kollégák a szociológia, politológia, kulturális antropológia, pszichológia, művészettörténet és művészetelmélet területéről a kultúra világához kapcsolódó témájú írásaikkal köszöntik Ágnes (és Gábort), aki(k)nek a gondolatai, írásai mindannyiuk/mindannyiunk, a kultúra, vagy ahogy Bali János fogalmaz, a „hétköznapi egzotikum” iránt érdeklődő kutató számára inspirálóak, meghatározóak.

Az ünnepelt munkásságához hasonlóan az ünneplő kötet is rendkívül sokszínű, a kultúra számos apró, sokszor szinte észrevehetetlen, de mégis jelentős momentumára hívja fel a figyelmet. A kötet négy tematikus blokkba rendezve járja körül a kultúra sokféle jelenségeit. A tematikus részek előtt egy Tabula gratuloriával, Kapitány Ágnes (és Kapitány Gábor) eddig megjelent köteteinek listájával és három köszöntő írással kezdődik a kötet. Elsőként Bali János és Fiáth Titanilla *Ketten ugyanarról* címmel gyűjtenek össze néhány gondolatot arról, hogy mit is jelentett számukra, tanítványok számára az Ágnessel (és Gáborral) való találkozás, mit tanultak és kaptak tőlük. Bali János ezt a következőképpen foglalja össze például: „A láss, ne csak nézz élménye hozzájárult ahhoz, hogy szilárd alapokra építsük az antropológiánkat.” (7.o.) Koncz Gábor rövid köszöntő írásában, *Az együtt szociológiájában* Ágnes és Gábor közös munkáját szinergizmusként írja le a szó legnemesebb értelmében, és munkásságuk társadalomtudományi jelentőségét hangsúlyozza. Antalóczy Tímea és Pörzsi Zsuzsanna pedig a 2013-ban megjelent, a *Szellemi termelési mód* című kötet elemző ismertetésén keresztül mutatják be a Kapitány Ágnes és Gábort jellemző szellemiséget, kutatói attitűdöt *A kérdés bátorsága* címmel, amelynek rendkívül kifejező mottójául Hannah Arendt gondolatait választják,

miszerint „Kétségtelenül tisztában vagyunk azzal, hogy a gondolkodás nem csupán intelligenciát és alaposságot, mindenképp bátorságot is követel.” (16.o.)

Az első, *A mindennapok antropológiája* című részben nyolc szerző nagyon sokféle téma köré rendezve villantja fel a mindennapok világát antropológiai, antropológusi nézőpontokból. Bali János és Csizmady Adrienne írásának tárgya Budapest. Bali *Látható és láthatatlan világok a városi köztérben* című írása a nagyvárosi köztérek és nyilvánosság változását elemzi Budapest példáján és bemutatja a nyilvános térhasználat sokszínűsödésének folyamatát. Csizmady Adrienne interjúrészletekkel gazdagon illusztrált írásában Belső-Erzébetváros átalakulási folyamatát mutatja be, azt a folyamatot, amelynek következtében a városrész a különböző kultúrák és szellemi irányzatok gyűjtőhelyévé válik, de ezzel együtt számos társadalmi konfliktust hordoz magában, és amely akár a városrész mind funkcionális mind fizikai kiüresedésének veszélyét is magában rejti. Novák Piroska *Terítéken a porcelán* című írásában a porcelán státuszszimbólumként való megjelenését elemzi mind történeti, mind antropológiai nézőpontból a gasztronómiai kultúra változásait középpontba állítva. Az étkezés és konyha világánál maradva Mayer Kitty *Kitchen Aid* című írása az 50-es 60-as évekbeli amerikai háztartási gépeket állítja elemzése középpontjába: elemzi a korabeli háztartási gépek jellegzetességeit, a konyhai viszonyokat és háziasszonyi szerepeket, illetve ezeknek a gépeknek a retrón keresztüli hatását és szerepét a jelenben. A következő két írás két különböző hátrányos helyzetű társadalmi csoportot választott témájául. Fiáth Titanilla *Édenkert a rácsokon túl* címmel kutatói önreflexióban is bővelkedő írásában fogvatartottak elbeszéléseinek elemzésével a civil világ és a börtönélet reprezentációit elemzi. Feischmidt Margit *Asszonyok határhelyzetben* című esszéjében három női portrét mutat be, melynek szereplői olyan, az ország határterületein élő, társadalmi értelemben is határhelyzetben lévő roma asszonyok, akiknek életkörülményei nagymértékben hasonlítanak a többségi társadalom életmódjához, de ezt ők óriási erőfeszítések árán érik el. Végezetül a fejezet utolsó két írásának, bár nagyon eltérő tematikában, olyan klasszikusnak számító antropológiai témák a tárgyai, mint a szimbólumok és mítoszok. Szász Antónia *Bogáncs – egy nemzeti szimbólum jelentéstartalmi* című tanulmányában a skót nemzeti szimbólum eredetét, jelentéstartalmait és társadalmi-kulturális felhasználását mutatja be. Béres-Deák Rita pedig azt vizsgálja, hogy az LGBTQ közösség tagjai hogyan értelmezik a családról szóló mítoszokat, és alapos, interjúrészletekkel is gazdagon illusztrált elemzésében megállapítja, hogy bár a homoszexuális család mítosza folyamatosan ellentétbe kerül a mainstream családdal kapcsolatos mítoszokkal, az LGBTQ közösség tagjainak diskurzusában a család intézménye támogatást kap, valamint a jelentése ki is bővül és gazdagabbá válik.

A második, *Az antropológia és környezete* című rész öt írása a politikai antropológia, a nyelvészet és kommunikációelmélet valamint a közösségkutatások területéről érkező írásokat tartalmaz. A. Gergely András *A mindennapok antropológiája és élménypolitikája* című írásában Kapitány Ágnes és Gábor életművének egyes elemeit politikai antropológiai nézőpontból veszi górcső alá, és olyan té-

mákat vet fel, mint például a színház politikuma és az állami dramaturgia, a kulturális emlékezet vagy a politikai turizmus. Balázs Géza egy rövid írásban gyűjti össze, hogy milyen eredmények születtek a kommunikációelméletben a nyelvi funkciókra vonatkozóan. Gulyás Anna négy, a közoktatásban, közművelődésben megvalósított kulturális antropológiai és/vagy néprajzi programot mutat be, amelyből egy a kulturális antropológia beépítését jelenti a középiskolai társadalomismeret oktatásba, míg a további három program különböző tanórán kívüli oktatási tevékenységet takar, amelyek között múzeumpedagógiai szakkörök, zenés foglalkozások valamint néprajzi színházi programok is vannak, és a közös bennük a néprajzi-antropológiai ismeretek oktatási-művészeti eszközön keresztüli átadása. T. Kiss Tamás „...hiába fürösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat...” című tanulmánya a közösség fogalmát járja körül a fogalom társadalomtudományos koncepciójának szociálpszichológiai alapjaitól egészen az online közösségek világáig. A közösségkutatások egy másik, sokkal inkább gyakorlati oldalát mutatja be Tibori Tímea írása, amely a *Kultúra és Közösség* folyóiratban megjelenő néhány tanulmány segítségével mutatja be a hazai közösségkutatások legfontosabb témáit röviden. Végezetül ezt a részt Hajnal László Endre fotográfiái zárják, amelyek többsége a Debreceni Befogadóállomáson készült.

A Mindennapok pszichológiája - a mindennapok szociológiája című harmadik rész öt pszichológiai és két szociológiai témájú írást tartalmaz. Düll Andrea környezetpszichológiai tanulmánya a környezetkommunikáció kérdéskörét járja körül elméleti igényességgel, megteremtve egy, a hazai kutatásban új részdiszciplína alapjait. Kapitány-Fövény Máté, Urbán Róbert és Demetrovics Zsolt egy kvantitatív pszichológiai tanulmányban egy népszerű designer drog, a mefedron példáján keresztül a drog szubjektív és szomatikus hatásának feltárásával mutatják be napjaink designer drogjainak legjellegzetesebb funkcióit, melyek közül a legfontosabb az ecstasy és más partydrogok helyettesítése. Bíró Eszter *A félelem paradoxonjai* című, egy nagyon érzékeny témát rendkívül szenzitíven feldolgozó írásában a tudományos eredményeket saját tapasztalataival ötvözve fogalmazza meg gondolatait a haldokló rákbetegek és hozzátartozóik pszichológiai támogatásának jelentőségéről és általában a halálhoz való viszony kulturális-pszichológiai jellegzetességeiről. A gyakorlati pszichológia és határterületeinek egy másik szeletét villantja fel Bánki László, Rózsa Dániel és Tóth Ildikó írása, akik az általuk 2011-ben alapított KÖR önkifejező műhely tapasztalatairól számolnak be, ahol az önkifejezés fejlesztéséhez foglalkozásaikon három módszert: a képi alkotást, a playback-színházat és a keleti mozgásművészetet ötvözik. Írásuk betekintést nyújt a KÖR szemléletébe és gyakorlati tevékenységébe egyaránt. A gyakorlati tapasztalatoké a főszerep Törő Tímea *A tükör a titkot is megmutatja* című rövid, de rendkívül tartalmas írásában, amely a dadogó gyerekek csoportterápiáját és a szülei számára szervezett pszichodráma csoport tapasztalatait mutatja be egy anya-gyerekek páros terápiáján keresztül, ahol a titoknak, egy családi fantomnak és annak felfejtésének központi szerep jut. A fejezet két szociológiai témájú írása közül az elsőben Albert Fruzsina és Dávid Bea *Hatvan év, hat barát* című tanulmányában a barátság témáját mutatják be magyarországi kutatások segítségével különös tekintettel

arra a jelenségre, miszerint az életkor előrehaladtával a barátok száma csökken. Acsády Judit, Néray Bálint és Schmidt Andrea pedig az aktív állampolgárság, a nemek közötti egyenlőség és a szubjektív boldogság kérdését elemzik a European Social Survey (ESS) adatai alapján 23 ország összehasonlításában. Eredményeik szerint a szubjektív boldogságérzetre pozitív hatást gyakorol az aktív állampolgári viselkedés, illetve azokban az országokban, ahol a nemek közötti egyenlőtlenség kisebb, az emberek boldogabbnak érzik magukat.

A negyedik rész *Az élet és művészet* címet viseli, melynek tanulmányait a művészeti tematika köti össze. Az első tanulmányban Ferkai András a harmincas évek magyar lakóház-építészetét elemzi művészettörténeti, stílustörténeti megközelítésben, *Lakógépből parasztházba?* címmel. Horányi Attila *Tárgyak és műtárgyak* című írásában a MOME Design és művészetelmélet szakának történetén keresztül mutatja be a paradigma kialakulását és helyét a művészettörténet és művészetfilozófiai diszciplinában illetve diszciplinák között. Ezt az írást Lőrincz Zoltán német nyelvű tanulmánya követi Esterházy Miklós munkásságáról. A kötetet Hajdú Lili esszéje zárja a Budapesti Állat és Növénykert Nagysziklájának belsejében kialakított Varázshegy-Életmúzeum létrejöttéről.

A fenti ismertetés célként azt tűzte ki, hogy felvillantsa azt a tematikus sokszínűséget és gazdagságot, a témák és megközelítések kuriozitását, ami a Kapitány Ágnes köszöntő kötetet jellemzi. A kötetben megjelenő tanulmányok nem vagy csak nagyon lazán kapcsolódnak egymáshoz, de a kultúra sokszínűsége és a kutatói látásmódok érzékenysége összekapcsolja őket. A témájukban és mélységükben, elméleti és módszertani eszközeikben is nagyon különböző tanulmányokat tehát leginkább a kultúra rejteltelmei dokumentálásának, felkutatásának és megértésének igénye köti össze. Ez a fajta látásmód és szemlélet, amely összeköti a kötet írásait kimondva vagy kimondatlanul az ünnepelt-hez/ünnepeltékhez köti a szerzőket, akiktől egy kicsit mindnyájan ellesték, tanulták (vagy mindkettő) a kultúra rejtett világainak felfedezési képességét és igényét. A kötetben megjelenő inspiráló gondolatok, a kultúra apró titkainak felfedése így válik méltó köszöntéssé és egyben tisztelgéssé egy több mint négy évtizedes gazdag életmű, tanári és kutatói pálya előtt. Nem marad más hátra, mint hogy a recenzens is kifejezze tiszteletét és jókívánságait, sok születésnapokat és a kultúra és a mindennapok rejtett titkainak még további hosszú éveken át tartó kutatását kívánva Ágnesnek és Gábornak, ami a kötet legfőbb tanúbizonysága szerint rendkívül inspirálóan hat a kollégákra és tanítványokra is, érkezenek azok bármely tudományterületről.